

Orientalizam: Istok kao proizvod Zapada

Pulić, Erika

Undergraduate thesis / Završni rad

2023

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **University of Rijeka, Faculty of Humanities and Social Sciences / Sveučilište u Rijeci, Filozofski fakultet**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://um.nsk.hr/um:nbn:hr:186:491159>

Rights / Prava: [In copyright](#)/[Zaštićeno autorskim pravom.](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2024-09-18**

Repository / Repozitorij:

[Repository of the University of Rijeka, Faculty of Humanities and Social Sciences - FHSSRI Repository](#)

**SVEUČILIŠTE U RIJECI
FILOZOFSKI FAKULTET**

Erika Pulić

Orijentalizam: Istok kao proizvod Zapada

(ZAVRŠNI RAD)

Rijeka, 2023.

SVEUČILIŠTE U RIJECI
FILOZOFSKI FAKULTET
Odsjek za kulturalne studije

Erika Pulić
Matični broj: 0009086472

Orijentalizam: Istok kao proizvod Zapada

ZAVRŠNI RAD

Preddiplomski studij Kulturologije

Mentor: dr. sc. Vjeran Pavlaković

Rijeka, 26.8.2023.

IZJAVA O AUTORSTVU ZAVRŠNOG RADA

Ovime potvrđujem da sam osobno napisala završni rad pod naslovom:

Orijentalizam: Istok kao proizvod Zapada

i da sam njegova autorica.

Svi dijelovi rada, nalazi ili ideje koje su u radu citirane ili se temelje na drugim izvorima (bilo da su u pitanju mrežni izvori, udžbenici, knjige, znanstveni, stručni ili popularni članci) u radu su jasno označeni kao takvi te adekvatno navedeni u popisu literature.

Ime i prezime:

Erika Pulić

Potpis:

SAŽETAK

Orijentalizam je zapadni koncept koji sve aspekte Istoka odnosno Orijenta stavlja u podređeni i negativan kontekst. Karakteriziraju ga stereotipi, predrasude i generalizacije o Istoku te služi kao sredstvo kojim Zapad opravdava svoju prevlast i dominaciju nad Istokom. Pojam orijentalizam prvi je popularizirao akademik Edward Said u svom istoimenom djelu iz 1978. godine. Za orijentalizam zaslužne su tri velike zapadne sile, Britanija, Francuska i Amerika te je kreiran orijentalistički diskurs kao negativan način govora o Istoku s ciljem da se Istok predstavi kao nerazvijeno i primitivno područje potrebno zapadne intervencije. Jedno od efikasnih sredstava kojim se širi i perpetuira orijentalizam su filmovi koji na suptilan način podupiru stereotipe o Istoku. Orijentalizam je oblik zapadne hegemonije, a hegemonija je koncept koji razotkriva kako orijentalizam ovisi o pristanku Istoka na dominaciju Zapada što se naziva samo-orijentalizam. Samo-orijentalizam znači da orijentalizam nije isključivo samo rezultat djelovanja Zapada, već i Istoka koji svjesno internalizira i prihvaća orijentalističke stereotipe o sebi. Prihvatanjem dominacije, Istok vjeruje da je jedini put prema napretku oponašanje Zapada. Konkretni primjer je Jugoslavija koja kao dio istočnog područja oponaša Ameriku s ciljem ostvarenja prosperiteta i bogatstva. Prilikom oponašanja Zapada, Istok gubi vlastiti identitet te postaje samo puka projekcija onog koga kopira. U nedostatku identiteta, Istok dopušta Zapadu da govori o njemu umjesto njega samog. Oslabljenje orijentalizma leži u osvješćivanju da je orijentalizam samo izmišljen koncept u korist Zapada te da nijedna kultura nije bolja od drugih, već je međusobna suradnja kultura ključna za izgradnju uravnoteženog društva.

Ključne riječi: *hegemonija, identitet, orijentalizam, pristanak, samo-orijentalizam*

ABSTRACT

Orientalism is a Western concept that places all aspects of the East, or the Orient, in a subordinate and negative context. It is characterized by stereotypes, prejudices, and generalizations about the East, serving as a means through which the West justifies its dominance and control over the East. The term "Orientalism" was first popularized by the scholar Edward Said in his 1978 work. The major Western powers, Britain, France, and America, are responsible for orientalism, and it created an orientalist discourse as a negative way of portraying the East, depicting it as an underdeveloped and primitive region requiring Western intervention. Films are one of the effective means through which orientalism is perpetuated, subtly supporting stereotypes about the East. Orientalism represents a form of Western hegemony, and hegemony is a concept that reveals how orientalism relies on the consent of the East to Western dominance, known as self-orientalism. Self-orientalism means that orientalism is not solely a result of Western action but also a product of the East consciously internalizing and accepting orientalist stereotypes about itself. By accepting dominance, the East believes that the only path to progress is by imitating the West. Yugoslavia, as part of the Eastern region, serves as a concrete example of believing that imitating America will bring prosperity and wealth. While imitating the West, the East loses its own identity and becomes a mere projection of what it copies. In the absence of its identity, the East allows the West to speak on its behalf. The weakening of orientalism lies in the awareness that orientalism is a socially constructed concept serving the interests of the West and that no culture is superior to others; instead, mutual cultural collaboration is key to building a balanced society.

Keywords: *hegemony, identity, orientalism, consent, self-orientalism*

SADRŽAJ

1. UVOD	1
2. POČETAK ORIJENTALIZMA	3
3. ORIJENTALIZAM U FILMOVIMA	5
3.1. Film <i>Armin</i>	6
3.1.a. Zapad i Istok nemaju zajednički jezik	6
3.1.b. Istok želi biti dio Zapada	6
3.1.c. Samo-orijentalizam.....	8
3.1.1. Balkanizam u filmu <i>Armin</i>	8
3.1.1.a. Od Balkana se očekuje da će pogriješiti	8
3.1.1.b. Balkan i “plamen rata“	9
3.1.1.c. Balkan je uvijek nešto “između“	9
3.2. Film <i>Imati i ne imati</i>	10
4. SAMO-ORIJENTALIZAM	11
5. HEGEMONIJA	14
6. AMERIKANIZACIJA	15
7. IDENTITET	17
8. RJEŠENJA KOJA MOGU POTKOPATI ORIJENTALIZAM	18
9. ZAKLJUČAK	23
10. BIBLIOGRAFIJA	24
11. AUDIOVIZUALNA GRAĐA	25

1. UVOD

Orijentalizam je kompleksan i kontroverzan koncept, a odnosi se na stereotipizaciju, generalizaciju i degradaciju Orijenta. Zapadnjačko društvo kreiralo je i koristilo orijentalizam u svoju korist, čime je prvo Zapad htio uvjeriti svijet da je Istok slab, nesposoban i zaostao te potom, kada je to uspio, orijentalizmom je opravdavao svoju dominaciju nad Istokom. Dakako, Zapad je svoju dominaciju predstavljao kao dobronamjernu pomoć Istoku. Orijentalizmom je Zapad uspio reducirati bogatstvo i kompleksnost Orijenta te ga je sveo samo na jednostavne, simplificirane i negativne slike koje su odgovarale Zapadu. Služeći se tako orijentalizmom kao sredstvom opravdavanja kolonizacije, ekonomske eksploatacije i političke kontrole nad Orijentom, Zapad je uspješno svrstao Orijent u kategoriju Onaj Drugi, onaj odbačen i onaj koji je na samom dnu, inferioran i potlačen. Time je većina prihvatila takvo stajalište i počela Orijent gledati iz zapadne perspektive – Orijent je u očima svijeta bio slab, nerazvijen, primitivan i zaostao, dok je Zapad bio viđen kao superiorna i daleko naprednija civilizacija. Stoga, orijentalizam je zapadna konstrukcija odnosno (pogrešna) slika o Orijentu te se upravo iz tog razloga na orijentalizam gleda kao na kompleksan i problematičan pojam jer predstavlja Orijent iz tuđe perspektive, predstavlja Istok iz zapadne perspektive. Ukratko, „Zapadni lideri su“ već odavno „odlučili tko je Europljanin, a tko će biti izbačen iz kluba“ (Razsa & Lindstrom, 2004:634), a upravo je to isključenje Orijenta iz “kluba“ ono što se naziva orijentalizam.

Pojam *orijentalizam* popularizirao je palestinski intelektualac i akademik, Edward Said u svojoj knjizi *Orijentalizam* iz 1978. godine. Njegovo djelo poslužiti će kao ključni teorijski okvir za ovaj rad budući da u samom djelu autor otkriva složenost dualizma Zapad-Istok te kritizira orijentalizam, što je upravo i cilj ovog rada.

Cilj rada je razotkriti orijentalizam, no neću ponavljati ono što je već općepoznato, a to je da je orijentalizam zapadna hegemonija nad Istokom, već ću pružiti dublji uvid u posljedice koje je ostavio na Istok i čemu orijentalizam duguje svoj uspjeh – kako se uspio toliko čvrsto ustaliti u društvu.

U prvom djelu rada riječ je o počecima orijentalizma za kojeg su zaslužne tri velike svjetske sile, Britanija, Francuska i Amerika. U ovom djelu rada susrećemo se s pojmom orijentalistički diskurs koji označava negativan način govora o Istoku te ćemo dati konkretan primjer orijentalističkog diskursa odnosno prikazati ćemo na koji način Zapad govori kada govori o Istoku.

Drugi dio rada fokusiran je na dva filma koja suptilno progovaraju i podupiru orijentalizam. To su holivudski klasik „*Imati i ne imati*“ te balkanski film „*Armin*“. Cilj je kroz navedene filmove na slikovitiji način, a ne samo teorijski, prikazati što orijentalizam zaista jest. Ovdje ćemo se susreti s pojmom kao što je balkanizam. Balkanizam je koncept koji je nalik orijentalizmu – dok orijentalizam označava stereotipan pogled Zapada na Istok, balkanizam označava stereotipan pogled Zapada na Balkan.

Sljedeći dio rada fokusiran je na pojam samo-orijentalizam. Ovdje zauzimamo ne toliko popularan stav, tvrdeći da za orijentalizam nije zaslužan samo Zapad već i Istok koji samosvjesno pristaje na orijentalizam – pristaje na zapadnjačku hegemoniju i tako sam nad sobom provodi samo-orijentalizam. Za primjer samo-orijentalizma poslužiti će nam djelo velikog filozofa, Akeela Bilgramija: *What is a Muslim* kojim se pita *Tko su Muslimani* budući da ni oni sami ne znaju tko su, već dopuštaju Zapadu da ih definira i posjeduje, čime očito *pristaju* na orijentalizam i na hegemoniju.

Četvrti dio rada progovara o hegemoniji kojom dokazujemo da je upravo taj *pristanak* Istoka (i muslimana) ključan za moć orijentalizma. Orientalizam ne bi bio moguć kada bi se žrtve tome aktivno protivile i suprotstavljale, međutim suprotstavljanja nema stoga orijentalizam svoju moć duguje uspješnoj formuli: dominacija (Zapada) + pristanak (Istoka) na tu dominaciju.

Peti dio rada govori o tome kako Istok, budući da pristaje na orijentalizam, kao jedini spas za napredak vidi u oponašanju Zapada. Tu se pozivamo na Jugoslaviju koja oponaša Ameriku kao simboličan primjer Istoka koji oponaša Zapad.

Šesti dio rada govori kako je Istok, toliko pomno imitirajući Zapad izgubio vlastiti identitet. Istok se toliko fokusirao da bude nalik Zapadu čime je više ličio na njega nego na samog sebe.

Sedmi, ujedno i posljednji dio rada nudi rješenja koja mogu oslabiti, potkopati te dokrajčiti orijentalizam. Prvo, važno je shvatiti da orijentalizam nije prirodan, to je društveno izmišljen koncept u korist Zapada. Drugo, kulturni relativizam koji odbacuje zapadni stav da bi jedna kultura trebala dominirati nad drugima čime izravno odbacuje orijentalizam. Treće, kulturni pluralizam koji napominje da postoje mnoge kulture, no niti jedna od njih nije najbolja već bi trebale međusobno surađivati i međusobno se tolerirati.

2. POČETAK ORIJENTALIZMA

Prema Saidu, kasno 18. stoljeće odnosno početak 19. stoljeća označili su početak orijentalizma. Orientalizam se može analizirati kao koncept koji se bavi Orijentom - bavi se njime na način da govori o njemu, odlučuje na koji će se način gledati na njega, opisuje ga, podučava, naseljava te naposljetku i vlada njime. Ukratko, orijentalizam je zapravo naziv za zapadnu dominaciju nad Orijentom. Kada kažemo Zapad, najčešće mislimo na velike sile kao što su Britanija i Francuska koje su dominirale Orijentom od početka 19. stoljeća sve do kraja Drugog svjetskog rata, a nakon Drugog svjetskog rata glavni predstavnik orijentalizma postaje Amerika koja dominira Orijentom na isti način kao što su i Britanija i Francuska (1979:3-4). Dakle, prema ovome možemo zaključiti da su začetnici orijentalizma Britanija, Francuska i Amerika koje su kao tri velike zapadne sile odlučile svoju moć graditi slabeći Istok. Oslabljuju druge kako bi one same izgledale jače. Također, budući da Said spominje kasno 18. odnosno rano 19. stoljeće kao početke orijentalizma, valja napomenuti da se i nekoliko drugih autora slaže s njim oko toga. Primjerice, prema Mahbubaniju, događaji koji su obilježili i odlučili dominaciju Zapada bili su kolonizacija u 16. st. i Industrijska Revolucija u 19. st. (2009:22). Oba također spominju i kolonizaciju kao jedan od krucijalnih događaja koji je potpomogao nastanak orijentalizma.

Prema Saidu, razdoblje golemog napretka orijentalizma točno se podudara s razdobljem kolonizacije odnosno europske ekspanzije od 1815. do 1914. godine. Zapadna kolonijalna vlast proširila se s oko 35% na oko 85% područja. Svi su kontinenti bili pogođeni, uključujući i istočna područja poput Afrike i Azije (1979:41). Upravo su takva europska postignuća imala presudan utjecaj na zapadno napredovanje, a istočnjačko nazadovanje. Budući da je Istok samo statično stajao postrance dok se Zapad penjao ka vrhu, Europi je tako omogućeno preuzimanje vodstva i kontrole što je pak rezultiralo prodorom i jačanjem orijentalizma. Shodno tome, budući da je orijentalizam zaživio zahvaljujući velikim europskim silama, Britaniji i Francuskoj te nešto kasnije zahvaljujući i Americi, orijentalizam možemo poistovjetiti s europocentrizmom. Europocentrizam je smatranje da su Europa i Sjeverna Amerika najbolje i najvažnije te da su svi ostali manje vrijedni. Drugim riječima, „Orientalizam nije daleko od onoga što Denys Hay naziva idejom Europe, kolektivne predodžbe koja identificira „nas“ Europljane naspram svih „onih drugih“ ne-Europljana,(...)ideje o europskom identitetu kao superiornijem u usporedbi sa svim ne-europskim narodima i kulturama (Said, 1979:7). To je dovelo do nametanja zapadne ideologije i kulture širom svijeta te su zapadne vrijednosti postavljene kao jedine valjane. No, Zapad je svoju superiornost kreirao na pogrešnoj osnovi –

umjesto da bude cijenjen zbog kvaliteta koje posjeduje, Zapad biva cijenjen jer se predstavlja svijetu kao sve ono što Istok nije. Dakle, Zapad kreira vlastitu sliku u potpunoj suprotnosti sa slikom Istoka te svoj identitet formira tako da samog sebe glorificira istovremeno degradirajući i negativno klasificirajući Istok. Tako Zapad biva viđen kao kategorija koja posjeduje “sve one poželjne osobine koje ‘oni’ (oni Drugi) ne posjeduju” (Williams & Chrisman, 1993:127).

Naime, Zapad je svoj uspjeh i moć izgradio kroz „orijentalistički diskurs – pod kojim jednostavno mislim na vokabular koji se koristi kad god se govori ili piše o Orijentu (Said, 1979:71). Taj je način govora odnosno diskurs kreiran od strane Zapada koji se ovakvim načinom izražavanja koristio kako bi predstavio Istok kao primitivnu, slabiju i inferiorniju silu, a sebe kao razvijeniju, snažniju i dominantniju silu. Na taj način, orijentalističkim diskursom dobivamo u potpunosti iskrivljenu sliku i apsolutnu razliku između Zapada koji biva viđen kao „racionalan, razvijen, human, superioran, i Orijenta, koji je aberantan (odstupa od naravnog oblika), nerazvijen, inferioran“ (Said, 1979:300). Rezultat je bio ovakvim degradiranjem i umanjivanjem Istoka uvjeriti sam Istok pa i cijeli svijet u slabost i nemoć Istoka, a skriveni cilj Zapada bio je ovim diskursom, koji je vukao svoje korijene iz kolonijalizma, opravdati svoju dominaciju nad Istokom kojemu je, budući da je (navodno) nerazvijen i nesposoban, nužna vladavina i pomoć Zapada. To nas navodi na zaključak da je ovdje riječ o kulturnoj hegemoniji „prema kojoj je orijentalizam proizvod kulture Zapada“ čime je Istok tako, postavši europskim izumom „više odgovarao kulturi koja ga je stvorila nego svojem tobožnjem predmetu“ (Jeknić, 2006:299).

To ćemo potkrijepiti primjerom koji vjerno pokazuje nehumanost orijentalističkog diskursa odnosno na kakav su nehuman način zapadnjaci govorili o ljudima s Istoka: „(...)teško je vjerovati da hodaš među ljudskim bićima(...)Jesu li oni stvarno od istog mesa kao i vi? Imaju li oni uopće imena? Ili su samo neka vrsta(...)stvari?(...) Izranjaju iz zemlje, znoje se i gladuju nekoliko godina, a onda tonu natrag u bezimena groblja i nitko niti ne primjećuje da ih više nema. Kasnije čak i sami grobovi ubrzo izblijede natrag u tlo“ (Said, 1979:252). Ovo je jedan od primjera orijentalističkog diskursa, a govoreći na ovakav način o ne-zapadnjacima, Said smatra kako su zapadnjaci time željeli izazvati zgražanje prema Orijentu i predstaviti Orijent kao devijaciju, a sebe, Zapad kao normu. Ta je konstrukcija orijentalističkog diskursa i zapadnog identiteta kao jedinog valjanog poslužila Zapadu da opravdava svoju dominaciju i opresiju nad Istokom. Zapad je svih uvjerio da je Istok naprosto nesposoban da sam razmišlja i vodi svoje područje te je on tu da pomogne Istoku. Time se održavao i još se dan danas održava (nepravedan) jaz i (nepravedan) odnos moći između Zapada i Istoka.

Orijentalistički diskurs nije strogo vezan samo uz *govor o Istoku*, već ima i vizualnu komponentu jer su orijentalizam prenosile i fotografije iz kojih se također moglo iščitati na koji je način Zapad govorio o Istoku. Prema Behdadu, fotografija francuskog fotografa Maximea du Campa prikazuje krupni plan egipatskog mjesta Dendera u propadanju. Na fotografiji su vidljive ruševine te je očigledno kako je cilj ovakve fotografije predstaviti Orijent kao mjesto koje propada. Ono što su europski fotografi htjeli postići je ne prikazivati suvremeno i realno stanje Orijenta, već naći i fotografirati samo one stare, povijesne ruševine koji će gledatelje asociirati na negativnu stranu Orijenta (2010:714). Stoga, nije ni čudno da je Istok bio klasificiran kao nazadan, neciviliziran i statičan budući da se o Istoku govorilo samo iz zapadne perspektive: „velika većina fotografija Istoka snimljena je“ upravo „od strane(...)europskih fotografa“ (Behdad, 2010:714). Ti su se fotografi trudili naći i one najmanje i zaboravljene detalje kako bi oblatili Istok i „predstavili ga kao narušenu civilizaciju u opadanju kojoj je potrebna pomoć Europe“ (Behdad, 2010:715).

U sljedećem dijelu rada orijentalizam neću predstaviti samo na teorijski način. Cilj je prikazati orijentalizam ne samo kroz apstraktne definicije, već se odmaknuti od takvog akademskog opisivanja i prikazati orijentalizam na ilustrativan način, kroz film. Na temelju dva filma opisati ću konkretne filmske scene koje na suptilan način progovaraju o orijentalizmu čime ću slikovitije objasniti što orijentalizam zaista jest.

3. ORIJENTALIZAM U FILMOVIMA

Naime, i sam Edward Said kroz svoje djelo naglašava da orijentalizam nije samo puki akademski koncept, već je i dio popularne kulture. „Jedan aspekt elektroničkog, postmodernog svijeta jest taj da je došlo do jačanja stereotipa kojima se gleda na Orijent. Televizija, filmovi i svi medijski resursi tjeraju informacije u sve više i više standardizirane kalupe“ (Said, 1979:26). Said pod time podrazumijeva da popularni filmovi, knjige i ostali mediji često dijele zapadnu perspektivu odnosno predstavljaju Orijent na stereotipan i iskrivljen način čime samo potiču, jačaju i samim time šire orijentalizam.

To ćemo dokazati pozivajući se na filmove u kojima je vidljiva orijentalistička tematika, a mogu se naći kako na stranom tako i na našem području. Shodno tome, analizirati ćemo hrvatski film *Armin*, a kasnije holivudski klasik *Imati i ne imati*. Razlog za analizu upravo ova dva filma jest taj što prema Shaheenu, način na koji najbolje učimo jest ponavljanjem nečeg nebrojeno

puta. Malo dijete stalno ponavlja brojeve i abecedu kako bi zapamtio. Studenti stalno ponavljaju povijesne datume i formule kako bi zapamtili gradivo. A Zapad, kroz svaki film, stalno ponavlja stereotipe i laži o Istoku kako bi publika zapamtila (2003:171-172). Shodno tome, budući da su filmovi služili kao izrazito moćno sredstvo kojim je Zapad mogao propagirati i širiti orijentalističke dogme, primjerice filmovi *Lost in Translation* (2003), *Memoirs of a Geisha* (2005), *Dom za vešanje* (1988) i slično, analizirati ćemo balkanski i holivudski film s ciljem pružanja šire slike i iz razloga jer smo ove filmove spominjali tijekom mog školovanja.

3.1. Film *Armin*

Film *Armin* iz 2007. godine, redatelja Ognjena Sviličića, na implicitan i suptilan način širi i perpetuira orijentalizam. Radnja filma fokusirana je na oca Ibrahima i njegovog sina Armina s kojim ide na audiciju koja se održava u Zagrebu za njemački film. Analizirajući nekoliko scena iz filma vidjeti ćemo kako je iz filmamoguće iščitati nekoliko orijentalističkih dogmi poput: (1) Zapad i Istok nemaju zajednički jezik, (2) Istok želi biti dio Zapada i (3) samo-orijentalizam.

3.1.a. Zapad i Istok nemaju zajednički jezik.

Scena iz *Armina* iz koje možemo iščitati navedenu orijentalističku dogmu jest scena u kojoj nekoliko kratkih minuta razgovaraju jedan od glavnih likova Ibrahim, rodom iz Bosne i Jens, njemački redatelj za čiji film su došli na audiciju. Ibrahim personificira i simbolizira Istok, dok je Jens oličenje Zapada. Njih dvojica međusobno razgovaraju o obitelji u prizemlju hotela, međutim svatko govori svojim, drugome nepoznatim jezikom. Prvo, Ibrahim ponosno pokazuje Jensu sliku svog sira Armina i hvali ga. Jens, s druge strane, pokazuje Ibrahimu sliku svoje djece i žene ljutito govoreći da ga je žena napustila. Budući da Ibrahim ne razumije njemački jezik, samo se smiješi i kimajući glavom govori: „*da, obitelj je i u vašoj i u mojoj zemlji najbitnija, tako je*“, a Nijemac cijelo vrijeme govori „*prokleta obitelj!*“. Ova kratka scena zapravo simbolizira kako Zapad i Istok često nemaju i ne mogu naći zajednički jezik, doslovno i figurativno. Ne razumiju se i ne slažu jer svatko govori i tvrdi nešto što se u potpunosti kosi i suprotstavlja s drugim.

3.1.b. Istok želi biti dio Zapada.

Sljedeća orijentalistička dogma koju film *Armin* projicira jest ta da Istok očajnički pokušava postati dio Zapada, Istok želi sa Zapadom naći zajedničku točku, nešto što ih može spojiti i napokon povezivati.

Prva scena iz filma koja to potvrđuje vezana je uz dolazak Ibrahima i Armina u Zagreb pri čemu ćemo pozornost usmjeriti na lik oca Ibrahima jer on simbolizira Istok. Naime, u toj sceni, Ibrahim gleda grad Zagreb kao što cijeli svijet gleda Zapad – s divljenjem i oduševljenjem. Ibrahim se stoga neumorno trudi prilagoditi i uklopiti u takav moderan i bogat zapadni grad visoke klase koji je u potpunosti suprotan od siromašnog i nerazvijenog istočnog grada iz kojeg on potječe. Scena u kojoj Ibrahim i Armin razgledavaju izloge trgovina simbolično ilustrira ovu dinamiku. Ibrahim neprestano pita svog sina Armina želi li da mu kupi neki suvenir iz Zagreba, nagovarajući ga tako da nešto kupe kako bi imali trajnu uspomenu (i dokaz) da su (barem na trenutak) bili dio zapadnog svijeta. Također, i sama tematika oko koje se film vrti jest dolazak Ibrahima i Armina iz siromašne Bosne na Istoku u bogat grad Zagreb na Zapadu s ciljem dobivanja uloge u njemačkom filmu što samo potvrđuje da Istok traži način kako da postane dio Zapada.

Još jedna scena kojom možemo potvrditi navedeno jest scena u kojoj po samom dolasku u Zagreb, Ibrahim i Armin prvo što čine jest odlaze u McDonald's. McDonald's je američki svjetski lanac restorana brze hrane i klasičan simbol Zapada, uglavnom dostupan u naprednijim sredinama. Budući da su Ibrahim i Armin dio nerazvijene sredine odnosno istočnjačke kulture koja ne pruža takav glamur, nikada nisu bili u mogućnosti vidjeti biti dio takvog luksuza kao što je McDonald's. Shodno tome, po samom dolasku na Zapad to je mjesto gdje odlučuju večerati i gdje se tijekom cijele večere čude njegovoj luksuznosti: „*Kako ovo ljudi srede(...)K'o apoteka*“, jedna je od Ibrahimovih izjava dok s oduševljenjem promatra interijer prostora, potvrđujući kako se ljudi s Istoka nikada nisu susreli s ovako nečimešto je zapravo obična svakodnevica ljudi sa Zapada.

O navedenoj tematici progovara i Said u svojoj knjizi, dajući konkretan primjer kako ljudi sa Istoka žele biti dio Zapada i trude se uklopiti u njegovu sredinu. Prema Saidu, budući da u arapskom svijetu nema nijedne arapske obrazovne institucije koja je dorasla zapadnim institucijama poput Oxforda i Harvarda i koja je bolja u objašnjavanju vlastite, arapske kulture, rezultat je predvidljiv. Orijentalni studenti tj. studenti s Istoka (pa čak i profesori) odlaze na Zapad i slušaju američke orijentaliste čije riječi odnosno „klišee koje sam nazvao orijentalističkim dogmama“ samo ponavljaju kad se vrate kući. Samim time, sistem reprodukcije orijentalizma je neizbježan: čovjek s Istoka svojim će se zapadnim obrazovanjem osjećati superiornije od svojih ljudi jer je uspio prevariti orijentalistički sistem: iako nosi orijentalnu krv, ipak sada nosi i dio Zapada u sebi (1979:323-324).

3.1.c. Samo-orijentalizam.

Analizirajući navedene scene prepoznamo i postajemo svjesni prisutnosti orijentalizma u filmu, no također nam film ističe i izraženiju problematiku, a to je, u uvodu spomenuti, samo-orijentalizam. Pod samo-orijentalizmom podrazumijevamo pristajanje Orijenta na zapadnjačku hegemoniju; Istok prihvaća režim i opresiju sa Zapada te je zaista povjerovao u sve ono što ga je Zapad i htio uvjeriti; u slabost, nemoć i nesposobnost čime tako Istok postaje objekt Zapadu – stavlja se na raspolaganje Zapadu. Primjerice, na kraju filma otkrivamo da Armin nije dobio ulogu u njemačkom filmu za koji je i došao na audiciju, a razlog tomu je jer je navodno “prestar“ za ulogu. Armin je to prihvatio, no Ibrahim pak nije mogao prihvatiti tu činjenicu. Stoga, Ibrahim pokušava još jednom uspostaviti kontakt i komunikaciju s Nijemcima kako bi ih nagovorio dapruže Arminu još jednu priliku i da ga saslušaju kako svira harmoniku. Ibrahim vjeruje da je Arminov glazbeni talent njihova (ili bolje rečeno, Ibrahimova) karta za približavanje Zapadu. Ovo nas dovodi do koncepta samo-orijentalizma: Ibrahim (simbolizirajući Istok) toliko očajnički želi impresionirati i privući pažnju Nijemaca (Zapada) da koristi svog sina Armina kao objekt – prisiljava ga i tjera da svira Nijemcima kako bi i Nijemci konačno primijetili da i oni imaju nešto čime se mogu ponositi. Međutim, Armin se usred sviranja ruši i pada u nesvijest, što nas pak navodi na zaključak da toliko očajnički pokušaji Istoka da se sviđi Zapadu naposljetku završavaju tragično – i sramotno.

3.1.1. Balkanizam u filmu *Armin*

Naposljetku, uz orijentalizam film *Armin* progovara i o balkanizmu. Balkanizam je, kao što smo već spomenuli u uvodu, stereotipan pogled Zapada na Balkan. To ćemo potvrditi na primjeru scene iz filma koja se tiče već spomenutog Arminovog sviranja harmonike, pri čemu samo iz te jedne scene možemo iščitati tri balkanističke dogme: (1) Od Balkana se očekuje da će pogriješiti, (2) Balkan je simbol rata i (3) Balkan je uvijek nešto 'između', nedefiniran.

3.1.1.a. Od Balkana se očekuje da će pogriješiti.

Prethodno spomenuvši da Ibrahim simbolizira Istok, za njegova bi sina Armina mogli reći da simbolizira Balkan. Naime, nakon što su Nijemci obavijestili Ibrahima i Armina da nisu prošli audiciju i da se mogu vratiti u Bosnu, njih dvojica ne odustaju i odlučuju pokazati Nijemcima da Armin zna svirati. Nijemci su ga odlučiti poslušati, no dok je Armin svirao harmoniku slučajno je promašio ton i zastao. Međutim, članovi njemačke komisije nisu uopće reagirali na Arminovu grešku. Ova scena iz filma služi kao metafora za činjenicu da je Zapad

naviknut na to da je Balkan sklon greškama – Zapad oduvijek ima stereotipan pogledan na Balkan i očekuje od Balkana da će pogriješiti te ga uopće više ne iznenađuju balkanske greške.

3.1.1.b. Balkan i “plamen rata“.

Balkan iz zapadne perspektive označava samo ono negativno, točnije rat, siromaštvo i poslijeratne traume – Balkan je područje i “plamen rata“. Stoga, ista scena dodatno potvrđuje stigmatizirajući stav prema Balkanu, a to je moguće iz filma iščitati u trenutku kada Armin gubi svijest tijekom sviranja. To je jedini trenutak kada Balkan uspijeva privući pažnju Zapada. Arminov pad na pod privukao je pozornost Nijemaca jer su vjerovali da je to rezultat poslijeratnih trauma i smatraju da nema drugog mogućeg objašnjenja. Obzirom da su tada Nijemci držali audicije za dokumentarni film s ratnom tematikom, prepoznali su Arminovo “stanje“ odnosno Arminovo rušenje u nesvijest kao idealno za radnju filmu te su mu ponudili ulogu u filmu smatrajući ga idealnim za ulogu lika koji još uvijek pati i deformiran je od posljedica ratnih trauma. Značenje koje iščitavamo iz ove filmske scene je jasno: „Balkan je mjesto rata i razlog za rat“ (Fleming, 2000:1226). Konkretnije, prema Flemingu, Balkan je uvijek viđen kao mjesto masakra. Zapad ima fiksnu sliku o Balkanu – opasno, nestabilno i ratno mjesto. Stoga, Zapad nema nikakav intelektualni interes prema Balkanu, već ga promatra samo iz razloga jer bi balkanski problemi i ratovi mogli postati i zapadni (2000:1226).

3.1.1.c. Balkan je uvijek nešto “između“.

Nadalje, glumac Armin istovremeno je i primjer tranzicije. Tijekom cijelog filma prikazan je kao netko tko se nalazi u nekakvom prostoru tranzicije i prijelaza, točnije kao netko tko nije u potpunosti svoj, ali ni u potpunosti drugi. Primjerice, njegov ga otac Ibrahim neprestano pita želi li neki suvenir iz Zagreba i iako Armin na početku odbija, kasnije ipak popušta i ne žali zbog toga. Drago mu je da napokon u rukama ima nešto što pripada Zapadu. Također, dok je u Zagrebu, Armin je prikazan kao tih i skroman, no čim se vrati u svoje malo uskogrudno bosansko mjesto odmah se glasno hvali o svom boravku u modernom zapadnom gradu. Time Armin služi kao simbol Balkana koji se trudi postići zapadnu kulturu i čistoću, no ipak se naposljetku ne može riješiti svoje istočnjačke kontaminacije. Dakle, očigledno je: „*Ma koliko Europa uložila truda, Istok ostaje istočno*“ (Pletikosa, 2013:166).

Stavljanje filma u kontekst orijentalizma i balkanizma predstavlja dobar primjer zašto se istočne, konkretnije balkanske zemlje toliko žele razriješiti kontaminacija koje se stereotipno lijepe za njih i zato traže spas u čistoći Zapada. Međutim, nemogućnost Balkana da dostigne

Zapad jest taj što Balkan predstavlja „*most između Istoka i Zapada*“ (Pletikosa, 2013:163). Odnosno, Istok i Zapad moguće je jasno odvojiti i kategorizirati, dok je Balkan uvijek nešto između: „*polurazvijen, polukolonijalan, polucivilizovan i poluorijentalan*“ (Todorova, 2009:37) i upravo ga takva neodređenost dovodi u problematičan položaj. Takva neodređenost i nemogućnost Balkana da se smjesti u određenu kategoriju rezultiralo je time da se na Balkan gleda „*ne kao nepotpuno drugo već kao nepotpuno sopstvo*“ (Pletikosa, 2013:162). Stoga, postavlja se pitanje: je li bolje biti poput Istoka – biti prozvan Drugim i barem zasigurno znati da si (iako nepravedno obilježen) bezvrijedan i devijantan ili pak biti kao Balkan – ne znati što je, kako ga točno definirati i gdje ga uvrstiti budući da je uvijek nešto između?

3.2. Film *Imati i ne imati*

Klasični holivudski film *Imati i ne imati* (*To Have and Have Not*) iz 1944. godine film je poznatog redatelja Howarda Hawksa te se temelji na istoimenom romanu Ernesta Hemingwaya. Na prvu film odaje dojam da prenosi samo uobičajenu, jednostavnu tematiku – ljubav između žene i muškarca. Međutim, riječ je o potpuno složenijoj filmskoj radnji – odnos muškarca i žene u filmu nalik je na orijentalistički odnos Zapada i Istoka.

Film *Imati i ne imati* romantični je i pustolovni film te je jedan od najpoznatijih holivudskih filmskih klasika. Radnja filma smještena je u omanjem francuskom gradu Vichy, a priča prati američku glumicu Marie (Lauren Bacall) i broskog kapetana Stevea (Humphrey Bogart) te njegovu uključenost u krijumčarenje francuskih boraca. Međutim, ono na što ćemo se mi više fokusirati jest skriveno značenje i dublju simboliku koju film implicira, a proizlazi iz odnosa glavnih glumaca. Naime, kao što je u orijentalističkom odnosu Zapada i Istoka vidljivo da je riječ o odnosu *subjekt-objekt*, pri čemu je Zapad *subjekt*, a Istok *objekt*, takav je i odnos između Stevea i Marie što nije začuđujuće obzirom da je „struktura objekt/subjekt osnovni element za uspostavljanje kontinuiteta u klasičnim holivudskim filmovima“ (Vojković, 2008:75).

U navedenom holivudskom filmu vidljiva je orijentalistička situacija pri čemu su muškarac i žena ti koji poprimaju stereotipne uloge Zapada i Istoka – implicitno u filmu muškarac Steve predstavlja Zapad, aktivni subjekt koji ima glavnu riječ, vodeću ulogu i on je taj koji je inicijator radnje i promjene, istovremeno dominirajući nad ženom. Žena Marie biva okarakterizirana upravo kao Istok, kao pasivni objekt u subordiniranom položaju subjektivizirana nekome i nečemu jačem i dominantnijem od nje same. Shodno tome, budući da je žena kao Istok (Orijent), Said ju naziva „orijentalistička žena: nikada ne govori o sebi, nikada ne predstavlja svoje emocije, prisutnost ili povijest. On govori za nju i predstavlja ju. On je(...)muškarac i to

su (...)činjenice dominacije koje su mu omogućile ne samo da (ženu) fizički posjeduje(...)nego i da govori u njezino ime i(...)pokaže na koji je način ona(...),„tipično orijentalna“ (Said, 1979:6). Primjerice, navedena Marijina “orijentalnost“ vidljiva je u dijelu filma gdje Steve predlaže Marie da ide s njim na put. Marie potvrdno reagira i od sreće ga želi poljubiti, no Steve se udaljava i odbija njen poljubac. Ova scena, iako na prvu neupadljiva i uobičajena, sadrži izuzetno važne i dublje orijentalističke implikacije. Prvo, Steve je taj koji *odlazi* na put. Marie je ta koja *prihvaća* poziv na put. Drugim riječima, muškarac je aktivan i poduzima korake, on je taj koji inicira radnju, koji se kreće i sam stvara svoje prilike. Žena, s druge strane, čeka i pokreće se tek ako je pozvana ili uključena od strane muškarca – njeni postupci, dinamika i napredak ovise o muškarcu. Ukratko, „ona treba muškarca da bi preživjela“ kao što Istok treba Zapad te je „također, potpuno svjesna da je u svojem životu bila, i nastavlja biti, stereotipno “Drugo“(...)“ (Haskell, 1993:403).

Nadalje, važno je napomenuti kako se scena gdje Marie pokušava poljubiti Stevea, no on to odbija odvija na javnom mjestu. Scena se dešava u baru, te su Marie i Steve okruženi drugim ljudima. Odbijanjem poljupca, Steve pokušava sugerirati da nije odgovarajući trenutak za poljubac budući da su oko njih i drugi ljudi – time Steve implicira da osjeća nelagodu poljubiti Marie pred drugima te sebi daje pravo da ju odbije i uzme za sebe kada i kako njemu odgovara. Ovaj nam prizor ukazuje kako Steve *preuzima* ulogu aktivnog subjekta – on je taj koji ide na put i poljubiti će se kada *on* to bude htio, dok Marie uloga pasivnog objekta biva *dodijeljena* – Steve ima aktivnu ulogu, dakle njoj jedino preostaje pasivna uloga. Identična je situacija i između Zapada i Istoka – Zapad odlučno i čvrsto preuzima vodstvo nad Istokom, dok Istok automatski prihvaća ono što mu biva dodijeljeno, a to je slabiji i podređeni položaj.

4. SAMO-ORIJENTALIZAM

Gore navedena rečenica da Zapad *preuzima* dominantniji položaj, a Istok *prihvaća* slabiji i podređen položaj upravo je ključna misao koja nas uvodi u sljedeći dio rada. Naime, ovaj dio rada zauzeti će ne tako popularan stav, tvrdeći da za orijentalizam nije zaslužan samo Zapad, već i sam Istok. Razlog tomu je taj što je Istok samostalno i pasivno odlučio *prihvatiti* slabiji položaj, sam je pristao da Zapad bude jači i dominantniji od njega te da njemu bude podređen. Zapad je s druge strane aktivno *preuzeo* i izborio jaču i nadređenu, vodeću ulogu. Dakle, dok većina gleda na Zapad kao glavnog krivca za orijentalizam, moj je stav da je Istok jednako kriv koliko i Zapad budući da je sam odlučio *pristati* i *dopustiti* da ga Zapad blati, ugnjetava i njime

ovlada. Dakle, koliko je orijentalizmu doprinio Zapad, toliko je i sam Istok. Navedeno stanje Istoka naziva se samo-orijentalizam.

Samo-orijentalizam je stanje u kojem „Orijent, ukoliko, sudjeluje u vlastitom orijentalizmu“ (Said, 1979:325). To se događa na način kada Istok odnosno sve zajednice i društva unutar Istoka prihvaćaju, internaliziraju i reproduciraju negativne stereotipe o sebi koje im je nametnuo Zapad kroz orijentalistički diskurs. Dakle, Istok je prihvatio orijentalizam kao istinit – povjerovao je (pogrešno) da je slab i nesposoban u što ga je Zapad i htio uvjeriti te je tako Zapadu olakšao zadatak jer je sada i sam Istok nad sobom počeo provoditi (samo)orijentalizam. Istok je sam sebe počeo gledati kroz oči Zapada, prihvativši da je njegov položaj očito zaista da bude onaj na dnu, onaj „Drugi“ te da zaista očito kontrola, moć i tron pripadaju Zapadu. Shodno tome, Zapad tako nije samo postigao fizičku kolonizaciju Istoka i nije samo zavladao geografskim područjem Orijenta, već je Zapad postigao i mentalnu kolonizaciju Istoka – zavladao je umom Orijenta.

Konkretan primjer samo-orijentalizma ili prema Lau, re-orijentalizma, jest kada južnoazijske žene iz dijaspore, koje su s Istoka preselile u Ameriku, generaliziraju i same potiču stereotipe o njima samima, u vlastitim knjigama. Primjerice, jedna južnoazijska spisateljica piše kako je ona žena koja dolazi iz generacije u kojoj odmah nakon vjenčanja postaje nitko i ništa svome mužu i obična sluga njegovoj obitelji. Pišući na takav generaliziran i stereotipan način, žene s Istoka svojim djelima samo jačaju teorije da je sudbina svih indijskih žena biti u vječnom ropstvu. Međutim, takvim izjavama južnoazijske spisateljice ne žele ni na trenutak da pomislimo kako su one žene s Istoka, već se stereotipiziranjem „svoje vrste“ trude približiti zapadnom čitateljstvu. Na taj način one kritiziraju i osuđuju sve što dolazi s Istoka, istovremeno slaveći sve što dolazi sa Zapada (2009:584-585).

U ovome kontekstu važno je spomenuti velikog i priznatog filozofa Akeela Bilgramija kojeg ćemo povezati sa Saidom, a čije djelo *What is a Muslim: Fundamental Commitment and Cultural Identity* možemo povezati s tematikom o mentalnoj kolonizaciji koja dovodi do samo-orijentalizma. Naime, Bilgramijevo djelo govori o muslimanima koji su, kao i Istok, žrtve Zapada i koji su zbog toga doživjeli mentalnu kolonizaciju. Otuda i sam naziv Bilgramijevog djela *What is a Muslim* kojim postavlja pitanje *Tko su Muslimani* obzirom da ni sami muslimani ne znaju tko su i što predstavljaju, već prepuštaju definiciju i tumačenje svog identiteta Zapadu umjesto da to čine sami za sebe. Prema Bilgramiju, temelj muslimanske kolonizacije je to što su sami muslimani zauzeli pogrešan stav o sebi samima. Muslimani i cijela muslimanka zajednica na sebe gledaju kao na ono „Drugo“. To je bio rezultat

dugogodišnjeg kolonijalnog i post-kolonijalnog režima i zapadne hegemonije što je oblikovalo muslimansku percepciju o sebi kao o „Drugom“ (1992:832). Muslimansko vlastito *ja*, njihov vlastiti identitet oblikovao je Zapad. Time je Zapad, kao treće lice, govorio o njihovom prvom licu, govorio je o njima samima umjesto njih samih. Međutim, muslimansko „pristajanje na treće lice odjek (je) glasa subjekta koji pristaje na to da bude objekt“ (Petković, 2020:203).

Navedeno Bilgramijevo djelo moguće je izravno povezati sa Saidom i njegovim djelom *Orijentalizam* iz razloga jer obojica autora govore o jednakoj tematici – tematici koja se tiče zapadnjačke opresije nad drugim. Jedina je razlika što Said analizira zapadnjačku opresiju nad Istokom, dok Bilgrami analizira zapadnjačku opresiju nad muslimanima. No, važno je napomenuti da su i muslimani i Istok sami pridonijeli toj opresiji budući da dopuštaju Zapadu da preuzme kontrolu i njima ovlada. Dopustivši da njima ovlada Zapad, muslimani su sami zauzeli pogrešan stav o sebi i svojim islamističkim osjećajima što je rezultiralo njihovom pasivnošću i neborbenošću. Muslimani i Istok kao da su se predali i time prepustili pobjedu Zapadu – time samo potvrđuju da su i oni dio te *tihe neprijateljske zajednice* koja govori o njima samima, umjesto njih samih. Stoga, ne samo da se sada ne mogu oduprijeti neprijatelju koji je njima (tako olako) ovladao, već niti svojoj pasivnosti (koju su si tako olakonakalemili).

Bilgrami i Said svojim djelima zahtijevaju odbacivanje makronaracija kao što je Zapad i žele ohrabriti utišane, potlačene mikronaracije kao što su Istok i muslimani. Međutim, kada bi muslimani i općenito Istok postali svjesni da ih nitko treći ne može definirati umjesto njih samih jer bi uvijek nedostajalo „*subjektivno iskustvo posjedovanja (njihova) mentalnog stanja*“ (Berčić, 2012:276) tada do samo-orijentalizma ne bi došlo. No, obzirom da je do samo-orijentalizma došlo, očigledno je da Orijent pristaje na to da bude podređen drugome koji ga definira i, u konačnici, posjeduje.

Nešto bliži primjer (samo)orijentalizma i mentalne kolonizacije je utjecaj balkanizma na Hrvatsku. Naime, balkanizam je negativan pogled na Balkan, sve su balkanske države viđene kao „zaostale, primitivne, barbarske“ (Razsa & Lindstrom, 2004:632) te je Hrvatska kao dio Balkana povjerovala da ona zaista i jest takva. Prema Razsi i Lindstrom, stereotipi o Balkanu nastali su kao posljedica ratova koji su se odvijali na području bivše Jugoslavije. Hrvatska se željela razriješiti te balkanske kontaminacije na način da što više bude prepoznata kao europska, a ne balkanska država. Hrvatska je to činila na način da je promovirala svoj identitet kao identitet koji se u potpunosti razlikuje od identiteta drugih balkanskih država, posebice Srbije.

Postignuvši nezavisnost 1991. godine, Hrvatsku je obuzeo optimizam i vjerovanje da će se napokon približiti Europi, „ostavljajući tako svoje primitivne balkanske susjede i komunističku povijest iza sebe“. Međutim, hrvatski zahtjev za ulazak u Europsku Uniju bio je tada nedostižan. Hrvatsku je neumorno pratila balkanska kontaminacija i bila je viđena kao djevojčica s kojom nitko na svijetu ne želi plesati. Stoga, unatoč pokušajima da se udalji od negativnih percepcija, Hrvatska potvrđuje Todorovu izjavu da je internalizirala i prihvatila balkanizam i stereotipe kreirane od strane Zapada (2004:632-636). Budući da je internalizirala takve slike, Hrvatska usvaja pa čak i jača stereotipe o vlastitoj kulturi, narodu i identitetu kao da su istiniti čime kao da šalje tihu, ali snažnu poruku svijetu da pristaje na balkanizam odnosno orijentalizam.

5. HEGEMONIJA

Prethodni dio rada bavio se samo-orijentalizmom – Orijentovo pristajanje i vršenje orijentalizma nad samim sobom. Upravo je taj *pristanak* ključni dio koji nas dovodi do sljedećeg, krovnog pojma a to je hegemonija. Hegemoniju kao koncept prvi uvodi talijanski marksist Antonio Gramsci te je to jedan od ključnih koncepata unutar Kulturalnih studija, a podrazumijeva da „u svakom društvu(...)određeni kulturni oblici prevladavaju nad drugima, baš kao što su i određene ideje utjecajnije od drugih“, a upravo je takav „oblik(...)kulturnog vodstva ono što je Gramsci identificirao kao hegemoniju“ (Said, 1979:7). Dakle, hegemonija se odnosi na dominaciju i prevlast jedne skupine nad drugom, a to u kontekstu orijentalizma znači dominacija i prevlast Zapada nad Istokom. Međutim, ključno je što hegemonija razotkriva na koji se način dogodila ta dominacija i prevlast Zapada.

Naime, uobičajeno je pomisliti da su upravo samo ti koji su na vrhu, velike sile poput Zapada krive za hegemoniju odnosno orijentalizam, no to nije istina – krivi su i oni koji su na dnu, kriv je i Istok. Za orijentalizam zaslužne su obje strane jer Zapad stereotipizira, degradira i vrši svoju dominaciju nad Istokom, a Istok se ne buni, Istok to prihvaća. Upravo je taj *pristanak* ono što je ključno. Naime, „prema Gramsciju, *pristanak* i sila uvijek djeluju zajedno“ (Lears, 1985:568) – za orijentalizam je potrebna sila, dominacija, ali isto tako i *pristanak* na tu dominaciju – jer, kada bi oni na vrhu nametali svoje ideje, kulturu i pravila bez da oni na dnu poslušno to prihvaćaju, orijentalizam ne bi bio moguć. Drugim riječima, prema Learsu, Gramsci govori o procesu kojim vladajuće i dominantne skupine uspješno nameću i određuju smjer kojim će se kretati društvo, a društvo je upravo podređena skupina koja pristaje na tu manipulaciju i dominaciju (1985:568). Dakle, orijentalizam je naprosto oblik hegemonije koju Zapad provodi nad Istokom, a Istok na to naprosto i pristaje.

O navedenoj problematici govori i egipatski autor Nagib Mahfuz u svom romanu „*Lopovi i psi*“. Roman govori o zatvoreniku koji se osjeća nemoćno jer je dio također nemoćne zajednice, egipatske zajednice. Egipat je kao zemlja koja pripada Istoku dugo bila potlačivana od strane Zapada koji ju je učinio slabom na način da je dovoljno dugo govorio Egipćanima da su slabi te su i oni sami povjerovali u to. Time nam samo djelo poručuje kako „ugnjetavanje toleriraju htjeli-ne htjeli sami potlačeni“ (Memmi, 1974:132). Drugim riječima, žrtve pristaju na nasilje, u ovom slučaju orijentalizam, i potom ga i same provode nad sobom. Shodno tome, zatvorenik i glavni lik u romanu, Said Mahran, simbol je društva koji je internalizirao i prihvatio slabosti koje mu je Zapad prisilno pripisao i nametnuo. „Mladić je preuzeo ulogu kolonizirane osobe-to jest, prihvatio je da bude potlačeno stvorenje“ (Memmi, 1974:144). Navedeni lik Mahran, iako fiktivni lik, vjerno predstavlja realno stanje koje je prevladalo u većini zemalja na Istoku.

6. AMERIKANIZACIJA

Na zemlje na Istoku te na njihov mentalitet, rekli smo, negativno su utjecali brojni čimbenici, počevši od hegemonije i orijentalizma do vlastitog samo-orijentalizma. Društva na Istoku, budući da ih je Zapad dovoljno dugo uvjeravao u njihovu nemoć i slabost, sama su sebe počela gledati na taj pogrešan, zapadni način. Taj sveprisutni (iako pogrešan) osjećaj inferiornosti kočio je razvoj i daljnji napredak mnogih zemalja na Istoku, poput Indije, Kine, Egipta, Japana i sl. Te su zemlje, vjerujući u svoju nesposobnost s jedne strane, a zapadnu moć s druge strane, također vjerovale u upravo ono što je i Zapad htio postići, a to je da je Istoku potrebna pomoć Zapada. To potvrđuje činjenica da su zemlje na Istoku stoljećima vjerovale “da je jedini način za napredak oponašanje Zapada” (Mahbubani, 2009:24-25). Drugim riječima, Istok je vjerovao da naprosto nema nikakvih vlastitih vještina te da on sam ne može napredovati, već da je jedini put ka vrhu imitirati druge, koji su naprosto bolji i sposobniji od njega samoga. S time se slaže i Said, navodeći kako Orijent odnosno Arapi, muslimani, Indijci, Kinezi i ostali s Istoka imitiraju velike originale kao što su Europa i Zapad i tako postaju samo njihove puke kopije (1979:62). Ovu tvrdnju možemo potvrditi pozivajući se na jugoslavenske zemlje, koje su kao pripadnice istočnjačkog područja dugo imitirale Ameriku u nadi da će postići američko odnosno zapadnjačko blagostanje i progres.

Naime, usporedimo li kako je Jugoslavija bila viđena nakon Drugog svjetskog rata a kako Amerika, dobiti ćemo u potpunosti dvije različite slike. Amerika se poimala kao vodeća zapadna sila i zemlja neograničenih mogućnosti, dok je Jugoslavija viđena kao istočnjačka sila iza "zavjese" i kao zemlja neograničenih želja, ali ograničenih mogućnosti. Stoga, privučena bezbrižnošću i lagodnošću američkog načina života, Jugoslavija je vidjela rješenje za poboljšanje načina života na svome području u imitiranju Amerike i njezinih koraka. To je dovelo do amerikanizacije jugoslavenske kulture pri čemu amerikanizacija predstavlja propagiranje, usvajanje i promoviranje američkog, a to je upravo ono što je jugoslavenska kultura i činila. Stoga, svojevrsna „amerikanizacija jugoslavenskoga društva i kulture“ (Vučetić, 2013:328) u većoj je mjeri bilo razdoblje od 1943. do 1991. godine, odnosno obuhvaćalo je period poznat kao tzv. razdoblje Socijalističke Federativne Republike Jugoslavije. Od socrealizma do modernizma – to je bio ključni korak kojim je Jugoslavija 1948. godine raskrstila svoje veze sa Sovjetskim Savezom i istočnim blokom koji je predvodio Staljin te je uspostavila blisku vezu sa, i danas najvećom svjetskom silom sa Zapada, Amerikom. Motiv koji je potaknuo Jugoslaviju na ovakvu revoluciju bilo je pitanje hoće li ostati pod diktaturom SSSR-a koji ju je gušio svojim surovim komunističkim pristupom ili će se pak okrenuti Americi, zemlji modernizacije i liberalizacije, odnosno zemlji u kojoj je građanima američki san bio – java. Suočena ovakvim ključnim pitanjima, SFRJ se okreće Zapadu čime je amerikanizacija Jugoslavije započela još u Kraljevini Jugoslaviji gdje je glavni fokus bio na distanciranju od Istoka i približavanje Zapadu.

Stoga, s ciljem ostvarenja suvremenog i udobnog načina života, Jugoslavija postaje domaćinom organiziranja različitih sajмова i izložbi putem kojih se mogla iz prve ruke upoznati s materijalnim bogatstvom naprednih zapadnih zemalja. Među tim zemljama Jugoslaviju je najviše interesirala Amerika. Jugoslavija tako održava zagrebački velesajam 1955. godine što je omogućilo da ostvari direktan susret s američkom kulturom, simbolizirajući prvi direktni i izravan kontakt Istoka i Zapada. Izložba pod nazivom „*Atomi za mir*“ pružila je Americi priliku da postepeno približi svoj ugodan način života komunističkim zemljama iza "zavjese", predstavljajući u svom paviljonu novine koje su na istočnom području bile nezamislive i nedostižne. Amerika je predstavila najmodernije kuhinjske aparate, suvremene poljoprivredne strojeve, opremu za skijanje, automate za točenje Coca Cole, luksuzne automobile i druge proizvode koji su izazvali oduševljenje jugoslavenskog stanovništva. Ovim je proizvodima Amerika uspješno prodavala lakši i ugodniji život vanameričkom odnosno istočnom svijetu. Jugoslavija je takvim sajmovima samo još više osvijestila koliko se na Zapadu

živi bolje i kako je ona još uvijek dio bijednog Istoka kojemu je ovakva kultura života bila nezamisliva, a na Zapadu samo puka uobičajena svakodnevnica. Stoga, „promjene su bile vidljive na svakodnevnoj razini“, a Jugoslavija se sve više i više fokusirala „na prijenos i stvaranje laganoga i zabavnoga sadržaja, po uzoru na amerikanizirane zapadne susjede“ (Buhin, 2017:226).

Na zagrebačkom je velesajmu sudjelovao i Sovjetski Savez koji je bio potpuna suprotnost Americi: „sovjetske su izložbe pokazivale da čovjek, uz pomoć strojeva, služi državi, a američke da država, uz pomoć najrazličitijih kućnih aparata, služi pojedincu“ (Vučetić, 2012:288). Tako je zagrebački velesajam postao prekretnica u Jugoslaviji jer je time socijalistička Jugoslavija odlučila pružiti otpor SSSR-u i osvijestiti svoj narod o negativnom utjecaju koji je dopirao s Istoka. Ovaj je događaj omogućio otvaranje Jugoslavije prema američkom utjecaju što je dodatno olakšalo prodor zapadnog načina života na istočno područje. Shodno tome, Amerika je uspjela osvojiti jugoslavensku publiku ne samo svojim praktičnim proizvodima, već i kroz viziju boljeg i slobodnijeg zapadnog života. Jugoslavija je bila uvjerenjena da ovakve promjene ne može ostvariti samostalno, već samo slijedeći i pažljivo imitirajući zapadne korake.

7. IDENTITET

Toliko pomno imitiranje Amerike i svega što ona čini, dovelo je do toga da Jugoslavija postane samo puka kopija Amerike. Jugoslavija je postala područje i primjer amaterskog zapadnog stila života pri čemu je tako izgubila i izbrisala sve što je Jugoslaviju činilo Jugoslavijom. Više gotovo nije bilo predmeta, kulture, tradicije i stila života koji su činili jedinstvenost Jugoslavije – sve je svoje korijene Jugoslavija potisnula i zamijenila tuđim. Time je nestao jugoslavenski identitet čime je Jugoslavija više ličila na drugog nego na sebe.

Primjer amerikanizacije jugoslavenske kulture poslužio nam je kao dokaz da su zemlje na Istoku imitirale zemlje na Zapadu u nadi da će im to pomoći. Međutim, kopiranje Zapada i ostali „hegemonijski procesi oduzeli su“ Orijentu „njegov pravi identitet, glas i jedinstvenu kulturu“ (Burney, 2012:26). Konkretnije, budući da „Istok(...)nije bio sposoban cijeniti ili razumjeti samog sebe“ (Said, 1979:271) kopirao je tuđe vještine, razmišljanja, poteze i ciljeve čime je tako postao samo puka projekcija onog koga kopira. Budući da nije upotrebljavao svoja vlastita razmišljanja, svoje sposobnosti i svoje vlastite alate i talente, Istok je postao svojevrsna

kopija i odraz nečijeg drugog, a ne vlastitog identiteta. Međutim, činjenica je da u nedostatku vlastita identiteta, nemamo kontrolu nad vlastitim sebstvom već dopuštamo nekome drugome da nas posjeduje, kontrolira i definira, a dok god “budemo tražili od drugih, pogotovo od dominantnih drugih” da upotpunjuju ili u potpunosti definiraju naš identitet, “dopuštati ćemo da naše živote uređuje ne naša(...)nego isključivo njihova (od naše potpuno odvojena) točka gledišta – točka gledišta trećeg lica“ (Petković, 2020:188). Stoga, otkako Istok uopće ne posjeduje prvo lice on dopušta da ga Zapad, kao treće lice, definira i odluči ono što on jest. Dakle, „jedina stvar koju Orijent nije mogao činiti od samog početka je predstavljati samog sebe – to je prepustio Zapadu“ (Said, 1979:283), a dakako, Zapad je to prihvatio jer on “kao da bolje od samoga subjekta” razumije “njegovo sebstvo, bolje ga razumije od njega samoga” (Petković, 2020:188).

8. RJEŠENJA KOJA MOGU POTKOPATI ORIJENTALIZAM

Dosada smo opisivali što je orijentalizam i kakve je posljedice ostavio na Orijent, a sada ćemo ponuditi nekoliko rješenja koja mogu poljuljati orijentalizam. Cilj je u ovom dijelu rada dokazati da je orijentalizam moguće oslabjeti, poremetiti i dokrajčiti upravo rješenjima koje ćemo ponuditi ovdje. Dakako, postoje još brojna rješenja koja bi uzdrmala orijentalizam, no mi ćemo se dotaknuti samo njih nekoliko.

Prvo i glavno rješenje koje bi poljuljalo orijentalizam bilo bi kada bi društvo shvatilo da je orijentalizam društveni konstrukt. Naime, potrebno je naglasiti i osvijestiti kako orijentalizam nije prirodan koncept, to nije nešto što je naprosto istinito već je to nešto što je zapadnjačko društvo kreiralo u svoju korist. Zapad je htio proširiti svoju vlast te je izmislio orijentalizam i orijentalistički diskurs kako bi zavladao Istokom. Shodno tome, prema Baldassareu, Orijent postoji samo kao puka imaginacija Zapada, a svi ti stavovi, mišljenja i predrasude koje je kreirao Zapad o izmišljenom Orijentu zapravo govore više o zapadnom društvu nego o narodima, mentalitetu i kulturi na Istoku (2013:63). Orientalizam kao društveno konstruiran koncept nije samo nešto što je nastalo u povijesti, već i nešto što se kontinuirano reproducira i održava kroz različite institucije i medije. Kroz literaturu, umjetnost, medije i obrazovanje, orijentalizam se usađuje u kolektivnu svijest i oblikuje našu percepciju Orijenta. To smo vidjeli i na samom početku rada gdje je opisano na koji način filmovi podupiru i perpetuiraju orijentalizam i zapadne stavove čime utječu na naše stavove o Orijentu. Da je orijentalizam društveno izmišljen koncept dokazati ćemo tako što ćemo izravno pobiti glavni orijentalistički temelj, a to je smatranje da je Zapad razvijeniji, jači i napredniji nego Istok. To ćemo pobiti

pozivajući se na autora Mahbubanija koji daje konkretne primjere kako je Istok nekad bio napredniji, jači i bolji od Zapada.

Naime, prema Mahbubaniju, godine 997. Kinezi i Arapi bili su vodeći u znanstvenim, tehnološkim, medicinskim i astronomskim područjima. Dodatno, inspirirani indijskom civilizacijom, rano su usvojili i prihvatili decimalni sustav i brojeve od nula do devet, posebice arapska civilizacija. Od kineske civilizacije širila se tehnika izrade papira (2009:20-21). Takav rani uspjeh azijskih odnosno istočnjačkih civilizacija u obrazovnim i znanstvenim područjima zasigurno su poslužili kao snažan temelj i odskočna daska Azijcima jer su „brojna istraživanja pokazala impresivne akademske rezultate istočnih Azijaca, kako na vodećim zapadnim sveučilištima tako i u svojim prostorima“ (Mahbubani, 2009:24). Osim postizanja uspjeha u obrazovanju i znanosti, azijski narodi su također napredovali i u vojnom sektoru. Izum baruta i razvoj kineske industrije željeza doprinijeli su stvaranju snažnih vojnih sila na Istoku. Poznato je da su se vodili ratovi između Zapada i Istoka, a ti su sukobi poslužili zapadnim državama da se susretnu s naprednijim vojnim taktikama, strategijama i oružjem koje su koristile zemlje na Istoku, a koje su tada bile nepoznate Zapadu. To je utjecalo na daljnji razvoj zapadne vojne strategije iz razloga jer je Zapad inspiraciju za svoje strategije i moć tražio upravo u imitiranju strategija i moći Istoka. Dakle, nekada je Zapad bio taj koji je imitirao Istok, a danas je obratno. S time se slaže i Said koji već u samom uvodu svog djela naglašava da Zapad svoj uspjeh duguje Orijentu: „Orijent nije samo u blizini Europe; to je također mjesto najvećih, najbogatijih i najstarijih kolonija Europe, izvor njezinih civilizacija i jezika(...) (Said, 1979:1). Dakle, Istok je kao isprva razvijenija, bogatija i dominantnija sila poslužio kao primjer Zapadu, čime je tako Istok postao izvor i temelj zapadnog bogatstva, civilizacija i uspjeha.

Iako su ovo nešto stariji podaci koji svjedoče o uspjesima i postignućima istočnog dijela svijeta, moguće je to potkrijepiti i nešto bližim i aktualnijim informacijama. Primjerice, sredinom sedamdesetih godina 20.st. u samim počecima globaliziranja svijeta došlo je do značajnog industrijskog preobrata u kontekstu konzumerističke kulture. Konkretno, industrijska se proizvodnja premjestila s Zapada na Istok, točnije u zemlje kao što su Kina, Indija i Bangladeš. Ova promjena proistekla je iz činjenice da su te zemlje imale niže poreze i jeftiniju radnu snagu u usporedbi s zapadnim zemljama, a važnu ulogu igrala je i činjenica da je Kina postala zemlja koja se brzo širila prema industrijskom svijetu pritom ne vodeći računa o ekološkim aspektima. Iako je to negativno utjecalo na ostale sfere života, neporecivo je da su to ključni razlozi koji su omogućili Kini i ostalim zemljama Trećeg svijeta da učinkovitije i brže zadovoljavaju industrijske zahtjeve nego što je Zapad mogao. To možemo potvrditi

brojčanim podacima. Naime, prema Mahbubaniju, tempo ekonomskog napretka istočnih zemalja od 1960. do 1990. godine je u usporedbi sa zapadnim zemljama bio izuzetno brži. Primjerice, da bi Britanija udvostručila svoju ekonomiju i proizvodnju trebalo joj je 58 godina, Americi 47 godina, a Japanu samo 33 godine. Nasuprot tome, Indoneziji je trebalo samo 17 godina za udvostručavanje svoje ekonomske proizvodnje, Južnoj Koreji samo 11 godina, a Kini samo 10 godina (2009:23-24). Dakle, ovi podaci predstavljaju nepobitni dokaz da su zemlje na Istokubrže i spretnije napredovale nego zapadne zemlje.

Da je na Zapadu vladalo lošije stanje doli na Istoku, pokazati ćemo na primjeru Europe i Amerike. Naime, opisavši blagostanje i progres koje je vladalo na Istoku, „nasuprot tome, Europa je tada bila u razdoblju opisano kao „mračno doba”, koje je započelo padom Rimskog Carstva u petom stoljeću” (Mahbubani, 2009:20). U tom su tzv. „mračnom“ periodu europske odnosno zapadne slabosti bile izraženije no zapadne snage i sposobnosti. Prema Mahbubaniju, Europa tako nije bila najplodnije područje svijeta, niti je bila posebno naseljena. Također, Europa se nije posebno isticala u kulturnim, matematičkim i tehnološkim područjima, primjerice u inženjerstvu i slično. Uz navedene nedostatke, Europa se još suočila i s ratnim problemima s moćnim Osmanskim Carstvom (2009:21). Slično tome, i Amerika se nosila s brojnim problemima. Primjerice, „U Sjevernoj Americi” pojavili su se problemi koji su prisutni i dan danas kao što su „raspad obitelji kao institucije, ovisnost o drogama i s time pratećim problemima, uključujući zločine”, kriminal, postojanost bandi te „opadanje etičkih standarda” (Mahbubani, 2009:25).

Sve prethodno navedene činjenice pokazuju da je Istok u nekim razdobljima neporecivo bio napredniji od Zapada u brojnim područjima u kojima je Zapad zaostajao i zato učio od Istoka. Takva interakcija između Istoka i Zapada pokazuje da su različite kulture i civilizacije kroz povijest oblikovale samu povijest. Utjecaj Istoka na Zapad potiče nas da shvatimo kako kultura, znanje, moć i vrijednosti ne dolaze samo iz jednog izvora – ne dolaze samo iz jednog dijela svijeta i da zato trebamo cijeniti doprinos svih kultura i civilizacija u stvaranju svijeta. Drugim riječima, nema jednog dominantnog kulturnog ili civilizacijskog mjesta, već je povijest stvorena suradnjom i interakcijom između različitih kultura. Stoga, prethodni bi podaci koji čvrsto dokazuju vještine, snagu i znanje Istoka trebali poljuljati orijentalizam i osvijestiti da je to samo izmišljen i lažno utemeljen koncept koji neutemeljeno tvrdi da je Istok slab i nerazvijen te da mu je potrebna pomoć Zapada. Vidimo da je nekada situacija bila suprotna te da je Zapad bio taj koji je tražio pomoć Istoka, stoga bi se i danas situacija mogla lako preokrenuti – no, to se može dogoditi samo ako Istok i ostatak ne-zapadnog društva osvijeste da je orijentalizam

društveno izmišljena konstrukcija koja koristi samo Zapadu. Ključno je osvijestiti da orijentalizam nije istinito i „realno geografsko ili kulturno znanje“ (Welch, 2013:86) o Orijentu, već upravo suprotno – puka refleksija zapadnog neznanja o Orijentu. Međutim, Zapad se očigledno dobro potrudio da to ne shvatimo – unatoč tome što sve prethodno navedene činjenice predstavljaju nepobitni dokaz da Istok ima potencijala i vlastite vrijednosti, vremenom je Zapad preuzeo dominaciju ne želeći dijeliti tron s Istokom. Stoga, usprkos svim očekivanjima da će Istok prosperirati i uvelike napredovati, dogodilo se upravo suprotno – društvo na Istoku “stajalo je mirno dok je Europa zauzela središte svjetske pozornice” (Mahbubani, 2009:22).

Sljedeća rješenja koja mogu potkopati i narušiti orijentalizam su kulturni relativizam i kulturni pluralizam. Naime, kulturni relativizam i pluralizam su pristupi koji naglašavaju važnost poštivanja i prihvaćanja svih kultura. Oni osnažuju ideju da nijedna kultura nije superiorna i bolja od drugih kultura te da je dijalog i razmjena ideja između kultura ključna za izgradnju dobrog društva.

Kulturni relativizam je stav prema kojem nema univerzalnih standarda ili vrijednosti odnosno nema jedne kulture koja bi mogla odrediti što je ispravno ili pogrešno u svim drugim kulturama. Prema kulturnom relativizmu, svaka kultura ima svoje jedinstvene vrijednosti, norme, običaje i perspektive koje se moraju poštivati i cijeniti unutar konteksta te same kulture. To znači da ne postoji jedna ispravna ili najbolja kultura, već da se vrijednosti moraju tumačiti odvojeno. Stoga, nema smisla uspoređivati zapadnu kulturu s kulturom Istoka i obratno – svaka od tih dviju kultura ima specifičnosti, vrijednosti i odlike za sebe, za svoja društva u kojima ta kultura i djeluje. Dakle, razumljivo je i opravdano da nešto što funkcionira na Istoku ne bi funkcioniralo na Zapadu i nešto što funkcionira na Zapadu ne bi funkcioniralo na Istoku. Shodno tome, kulturni relativizam potiče poštivanje i toleranciju prema različitim kulturama te odbacuje ideju da bi jedna kultura trebala dominirati nad drugima čime tako izravno odbacuje orijentalizam.

Nadalje, dok relativizam nalaže da se svaka kultura promatra zasebno i odvojeno od druge, pluralizam s druge strane, promiče ideju da različite kulture, vrijednosti i perspektive mogu postojati rame uz rame. Primjerice, „iz Schwabove perspektive, Orijent je(...)koliko god nemoguće to zvučalo, nadopuna Zapadu i obratno“ (Massad, 2015:84). Time pluralizam naglašava važnost dijaloga, suradnje i razmjene ideja među kulturama pri čemu bi trebalo vrijediti načelo jednakosti i uzajamnog poštovanja između Zapada i Istoka. Umjesto da traži jedinstvenu kulturu koja bi trebala dominirati, pluralizam teži stvaranju inkluzivnog društva u kojem se različitosti cijene i poštuju te međusobno surađuju. Stoga, zapadnjačka dominacija

nad Istokom nema smisla, ono što ima smisla jest podjednaka vladavina i uključenost kako Zapada tako i Istoka – u nekim domenama će uvijek biti bolji Zapad, a u nekim domenama Istok i upravo to treba poticati kako bi se ostvarila podjednaka vladavina i suradnja. Pluralizam prepoznaje da svaka kultura ima svoju autentičnost i vrijednost te da je raznolikost upravo ključ.

Budući da unutar orijentalizma postoji naglasak na hijerarhiji vrijednosti, pri čemu se zapadnjačka kultura i vrijednosti smatraju superiornijima i boljima nad drugima, kulturni relativizam i pluralizam nude alternativu orijentalističkom pristupu. Cilj je srušiti tu hijerarhijsku ljestvicu koja omogućuje dominaciju i monopol zapadnjačke kulture te osvijestiti da ne možemo nametati svoje vrijednosti kao najbolje i procjenjivati ili suditi drugim kulturama iz vlastite perspektive. Potreban je kulturni odmak te educiranje o raznolikosti kultura i naroda čime bismo napokon podržali glasove koji su dosada bili utišani. Stoga, prihvaćanjem kulturnog relativizma i pluralizma kao pristupa koji nas pozivaju na otvorenost, razumijevanje i uvažavanje drugih, možemo izgraditi društvo u kojem su različitosti slavljene, a ne prikazane kao prijetnja.

9. ZAKLJUČAK

Kompleksan fenomen, kao što je orijentalizam označava negativnu reprezentaciju, stereotipizaciju i simplifikaciju Istoka. Zapad je uspio orijentalizmom širiti stereotipne i iskrivljene prikaze Istoka koji su poslužili za podržavanje i opravdavanje kolonijalne politike i opresije koju je Zapad provodio nad Orijentom.

Cilj ovog rada bio je demaskirati orijentalizam, otkriti koje su posljedice, kako djeluje i kako se orijentalizam širi u društvu odnosno čemu duguje svoj uspjeh. Smatram da su u radu dva ključna trenutka koja na to odgovaraju. Prvo je da orijentalizam nije isključivo samo rezultat djelovanja Zapada, već i Istoka koji svjesno prihvaća, internalizira i dopušta zapadnjačku hegemoniju nad sobom. Istok samosvjesno i pasivno sudjeluje u orijentalizmu jer prihvaća slabiji položaj, dok Zapad aktivno preuzima nadređeni položaj. Budući da se Istok tome ne suprotstavlja, već tiho stoji postrance dok Zapad dominira svijetom, Istok doprinosi održavanju orijentalizma nad samim sobom što je u radu poznato kao samo-orijentalizam. U radu smo ponudili konkretne primjere za samo-orijentalizam, poput južnoazijskih spisateljica koje u svojim djelima pišu o svojoj istočnoj kulturi i tradiciji, međutim to čine na stereotipan način kako bi privukle interes i odobravanje Zapada i zapadnog čitateljstva. Ovdje izravno odgovaramo na postavljeni cilj rada jer vidimo kako je posljedica orijentalizma na Istok mentalna kolonizacija jer je povjerovao u svoju slabost i nemoć čime nad sobom vrši samo-orijentalizam, što omogućuje samo daljnju manifestaciju i jačanje orijentalizma u društvu. Shodno tome, svoju uspješnost orijentalizam duguje formuli: dominacija (Zapada) + pristanak (Istoka) na tu dominaciju. Drugo krucijalno saznanje u radu je činjenica da je orijentalizam društveno izmišljena teorija. Orientalizam nije prirodan, istinit i dokazan koncept, to je naprosto teorija koju je Zapad konstruirao u svoju korist kako bi mogao opravdavati svoj režim nad Istokom. Orientalizam prikazuje umjetnu, a ne realnu sliku Orijenta te na kraju krajeva, nije rezultat etnografskih i provjerenih istraživanja, već samo puka laž Zapada. Shodno tome, iako je orijentalizam viđen kao koncept koji govori o Istoku, zapravo nam više govori o Zapadu – o moćnim akterima koji se često koriste lažima i varkama kako bi preuzeli kontrolu, a potom ju i održali.

10. BIBLIOGRAFIJA

1. Baldassare, A., (2013). *Being Engaged, not Informed: French "Orientalists" Revisited*. Research Center for Music Iconography, The Graduate Center, City University of New York, 63-87. <https://www.jstor.org/stable/musicinart.38.1-2.63>
2. Behdad, A. (2010). *Orientalism Matters*. The Johns Hopkins University Press, 709-728. <https://www.jstor.org/stable/26286953>
3. Berčić, B. (2012). *Filozofija*. Zagreb. Ibis grafika.
4. Bilgrami, A. (1992). *What Is a Muslim? Fundamental Commitment and Cultural Identity*. The University of Chicago Press, 821-842. <https://www.jstor.org/stable/1343832>
5. Buhin, A. (2017). *Jugoslavenska popularna kultura između zabave i ideologije*. // Zagreb – Pula. *Stvaranje socijalističkog čovjeka: Hrvatsko društvo i ideologija jugoslavenskoga socijalizma* / ur. Igor Duda i Srednja Europa d.o.o., 221-244. <https://www.unipu.hr/images/50020390/Duda%20ur.%20Stvaranje%20socijalistickoga%20čovjeka%20-%20zbornik.pdf>
6. Burney, S. (2012). *Chapter One: Orientalism: The Making of the Other*. Peter Lang AG, 23-39. <https://www.jstor.org/stable/42981698>
7. Fleming, K. E. (2000). *Orientalism, the Balkans, and Balkan Historiography*. Oxford University Press, 1218-1233. <https://www.jstor.org/stable/2651410>
8. Haskell, M. (1993). *To Have and Have Not. The Paradox of the Female Star*. The Johns Hopkins University Press, 401-420. <https://www.jstor.org/stable/26303948>
9. Jeknić, R. (2006). *Kulturni imperijalizam Zapada u djelu Edwarda W. Saida*. <https://hrcak.srce.hr/9092>.
10. Lau, L. (2009). *Re-Orientalism: The Perpetration and Development of Orientalism by Orientals*. Cambridge University Press, 571-590 <https://www.jstor.org/stable/20488093>
11. Lears, T. J. J. (1985). *The Concept of Cultural Hegemony: Problems and Possibilities*. The American Historical Review, 90(3), Oxford University Press, 567-593. <https://www.jstor.org/stable/1860957?origin=JSTOR-pdf>
12. Mahbubani, K. (2009). *Can Asians Think?* Singapur. Marshall Cavendish Editions. https://books.google.hr/books?hl=hr&lr=&id=GbSIAAAQBAJ&oi=fnd&pg=PP2&dq=can+asians+think&ots=FTW6bHS7vE&sig=AMXXtu7KI3s33ynPcAYC378xNsk&redir_esc=y#v=onepage&q&f=false

13. Massad, J. (2015). *Orientalism as Occidentalism*. Duke University Press, 83-94.
<https://www.jstor.org/stable/10.5406/historypresent.5.1.0083>
14. Memmi, A. (1974). *The Colonizer and the Colonized*. Velika Britanija. Souvenir Press (Educational & Academic) Ltd.
15. Petković, N. (2020). *O čemu govorimo kada govorimo o identitetu?* Zagreb. Disput.
16. Pletikosa, A. (2013). *Balkanizam kao kolonijalizam: "Ministarstvo boli" Dubravke Ugrešić kao "Deca ponoći" Salmana Rushdija*. Zagreb. <https://hrcak.srce.hr/113181>
17. Razsa, M., Lindstrom, N. (2004). *Balkan is Beautiful: Balkanism in the Political Discourse of Tuđman's Croatia*. SAGE Publications.
<http://eep.sagepub.com/content/18/4/628>
18. Said, E. (1979). *Orientalism*. New York. Vintage Books Edition.
19. Shaheen, J. G. (2003). *Reel Bad Arabs: How Hollywood Vilifies a People*. Sage Publications, Inc., 171-193. <https://www.jstor.org/stable/1049860>
20. Todorova, M. (2009). *Imagining the Balkans*. Oxford. University Press.
21. Vojković, S. (2008). *Filmski medij kao (trans)kulturalni spektakl: Hollywood, Europa, Azija*. Zagreb. Hrvatski filmski savez Croatian Film Clubs' Association.
22. Vučetić, R. (2012). *Potrošačko društvo po američkom modelu (jedan pogled na jugoslavensku svakodnevicu šezdesetih)*. Zagreb: Odeljenje za istoriju, Filozofski fakultet u Beogradu. <https://hrcak.srce.hr/90327>
23. Vučetić, R. (2013). *Koka-kola socijalizam: amerikanizacija jugoslovenske popularne kulture šezdesetih godina XX veka*. Beograd. Službeni glasnik.
24. Welch, E. R. (2013). *The Specter of the Turk in Early Modern French Court Entertainments*, The Johns Hopkins University Press, 84-97.
<https://www.jstor.org/stable/26378868>
25. Williams, P., Chrisman L. (1993). *Colonial Discourse and Post-colonial Theory*. London, New York. Routledge Taylor & Francis Group. <https://sci-hub.se/https://doi.org/10.4324/9781315656496>

11. AUDIOVIZUALNA GRAĐA

1. Hawks, H. (1944). *Imati i ne imati (To Have and Have Not)*. Warner Bros.
2. Sviličić, O. (2007). *Armin*. Maxima film, HRT, Busse & Halberschmidt, Refresh production